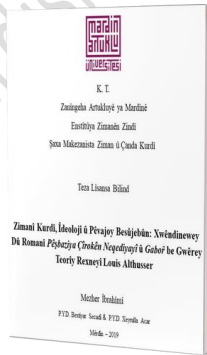

خویندنهوهی دوو پۆمانی پێشبازیا چیرۆکین نهقه‌دیایی و گابۆر مانی کتییی کوردی

زمانی کوردی، ئایدیۆلۆجی و پێقاژۆی به‌سووژه‌بوون:
خویندنهوهی دوو پۆمانی پێشبازیا چیرۆکین نهقه‌دیایی و گابۆر
به‌گویره‌ی تیۆری ره‌خه‌یی لویی ئالتوسیر

مه‌زه‌ر ئیبراهیمی

Website: www.kurdishbookhouse.com

Telegram: <https://t.me/kurdishbookhouse>

تایبەت بە مانەر کتێبەر کوردی

مالی کتییی کوردی:

پی دی ئیفی کورته‌ی تیزی ماستیری به‌رێز مه‌زه‌هر ئیبراهیمی به‌ ناو نیشانی «زمانی کوردی، ئایدیۆلۆجی و پێقاژۆی به‌سووژه‌بوون: خویندنه‌وه‌ی دوو رۆمانی پیشبازیا چیرۆکێن نهفه‌دیایی و گابۆر به‌ گوێره‌ی تیۆری په‌خه‌یه‌ی لویی ئالتوسییر» ، که به‌ سه‌ره‌رشته‌ی به‌رێزان پ.ی.د. به‌ختیار سه‌جادی و پ.ی.د. خه‌یروللا ئاجار و به‌ هه‌لسه‌نگاندنی به‌رێزان پ.د. عه‌بدوره‌حمان ئاداکی و پ.ی.د. ئایه‌هان گه‌فه‌ری، له‌ رێککه‌وتی ۱۰ی سێپته‌مه‌ری ۲۰۱۹ له‌ زانستگه‌ی ئارتوکلوی شاری می‌ردین له‌ باکووری کوردستان پێشکه‌ش کراوه‌ بوو. یه‌که‌م جار له‌ رێگای مالپه‌ری مالی کتییی کوردی ده‌خریته‌ به‌ ده‌ست ئه‌ندامانی هه‌یژا!

زانستگه‌ی ئارتوکلوی _ می‌ردین (۱۰ی سێپته‌مه‌ری ۲۰۱۹)

زمانی کوردی، ئایدیۆلۆجی و پێقاژۆی به سووژه بوون:
خویندنهوهی دوو رۆمانی پێشبازیا چیرۆکێن نهقه دیایی و گابۆر
به گوێرهی تیۆری رهخهیی لویی ئالتوسیر

❖ کورته

تویژینهوهی بهردهست، په رژاوه تهسه ر پرسی زمان له باکور و رۆژه لاتى کوردستان و باندۆرى ئایدیۆلۆجی له سه ر پێقاژۆی به سووژه بوونی تاکی کورد له رووبه روو بوونهوهی له گه ل ئه م پرسه گرنگه دا. به م پیه، دوو رۆمانی پێشبازیا چیرۆکێن نهقه دیایی نووسینی شه نه ر ئۆزمه ن و گابۆر به رهه می سه ید قادر هیدایه تی، به پێی تیگه هه رهخه ییه کانی "ئایدیۆلۆجی"، "ده زگای سه رکوت و ئایدیۆلۆجیکی ده وله ت" و "سووژه" له تیۆری لویی ئالتوسیر، خویندراونه ته وه. لیکۆلینه وه که ده ری ده خات، هاوکات له گه ل سه رکوتی فیزیکی، له رینگه ی ده زگایین ئایدیۆلۆجیکه وه، پێقاژۆی په راویزخستن یان پاکتاوکردنی زمانى کوردی به ره و پێشه وه براوه. چوار ده زگای چالاکی هاوده ستی ده وله ت له م پێقاژۆیه دا، مالبات، خویندنگه و ده زگای ئایینی و میدیایین، که توانیویانه له چن کردنی سووژه ی ملکه چدا سه ربکه ون. ئه م سووژه گه له، هاوکات له گه ل کرده ی ئایدیۆلۆجیک، له رپێ به کاره یتنانی سه رکوته وه، زۆرتین ئاسته نگیان بۆ سووژه سه ربزپوه کان دروست کردوه.

سه‌رله‌هه‌نگین ههر دوو رۆمان، وه‌ک سی سووژه‌ی زمانپاریز، ملکه‌چی ئایدیۆلۆجیی زالی نابن؛ بۆیه، ده‌که‌ونه‌ به‌ر هه‌ره‌شه‌ و هه‌رش و یه‌کیکیان به‌ ده‌ستی سووژه‌یه‌کی خاپێنراوی ده‌زگای ئایینی دێته‌ کوشتن و ئه‌وانی دیکه‌ش، به‌ ناچاری پێی هه‌لاتن ده‌گرنه‌به‌ر. سووژه‌ گوێ‌رایه‌له‌کان له‌ ههر دوو ده‌قه‌که‌دا، له‌ ژێر کاریگه‌ری ههر دوو ده‌زگای سه‌رکوت و ئایدیۆلۆجیکدا هه‌لسازاون؛ به‌لام له‌ گابۆردا، سه‌رکوت زالتزه. له‌ ده‌قه‌ کورمانجییه‌که‌دا، ده‌زگه‌هه‌ین ئایدیۆلۆجیک بآلاده‌سته و توانیویانه سووژه‌ی ده‌ستاژۆی زمانی به‌ شیوه‌ی سه‌رکه‌وتووانه‌تر چی بکه‌ن؛ به‌ جوړی که، سووژه‌کان بۆخۆیان، «ئازادانه» په‌وشی داسه‌پاو به‌ره‌م ده‌هه‌ینه‌وه. که‌وابوو، به‌ سه‌رنجدان به‌ هه‌زی شاره‌وه‌ی ئایدیۆلۆجی و توندتربوونی سه‌رکوتی زمانی له‌ باکووردا، ده‌سه‌لاتی ئه‌وه‌ی زیاتر ئامانجه‌کانی پیکاره. له‌ گابۆردا، ئه‌گه‌رچی هه‌لوێستی سووژه‌ گوێ‌رایه‌له‌کان له‌ هه‌مبه‌ر زمانی نقیسه‌کی و پرتووکی کوردیدا تا راده‌یه‌ک به‌ هه‌مان شیوه‌یه، به‌لام ئه‌مان زیاتر له‌ به‌ر ترس و تۆقینیان له‌ ده‌زگای سه‌رکوت، دزایه‌تی زمانی خۆیان ده‌که‌ن و ئایدیۆلۆجی نه‌یتوانیوه‌ به‌ ته‌واوه‌تی مێشکیان داگیر بکات. به‌ گه‌شتی، که‌شی زالی گابۆر، سه‌رکوت، هیوا و شوپش‌باوه‌ری و که‌شی زالی پیشبازیا چیرۆکین نه‌قه‌دیایی، ئایدیۆلۆجی، ناھومیدی و دۆرانه. به‌لام، سه‌ره‌پای ئه‌مانه، په‌شیمانی بکوژ له‌ کوشتنی مامۆستا که‌ی و فام‌کردنی راستیی روانگه‌کانی ئه‌و له‌م رۆمانه‌دا و هه‌روه‌ها مل‌نه‌دانی پآله‌وانه سه‌ره‌کییه‌کانی گابۆر و

سه رهه لدايان له پیناو زمان، پیشاندهری بهردهوامبوونی پهوتی بهرخودانن.

په یقین سه ره کی: زمانی کوردی، ئایدیۆلۆجی، دهزگای سه رکوتی دهولت، دهزگه هین ئایدیۆلۆجیکی دهولت، سوژه، پیناژۆی به سوژه بوون، باکوور و رۆژه لاتێ کوردستان، پیشبازیا چیرۆکێن نهفه دیایی، گابۆر.

پاش پروخانی ئیمپراتۆری عوسمانی، زلهیزانی ئوروپایی به هاوکاریی بهرژه و نهی پارێزانی خۆجییان، چه ند ولاتیان به پیتی سیستمی دهولت-نه ته وه و به بێ له بهرچا و گرتی جیاوازی ئیتنیکی، زمانی و ئایینی پیکه هینا و به م شیوه یه به ردی بنه په تی شه ر و مملانی و پاکتاوی هه مه لایه نه یان له ناوچه که دا دانا. به ره مه می ئه م په رگاله نوویه بو گه له په راویز خراوه کان، به زۆری، چه وساندنه وه و هیرش و هه ره شه ی دهولته ته تازه دامه زراوه کان بوو له دژی بوون، ناسنامه، زمان و فه ره نه گیان. کورد وه ک یه کێک له گه له بێ ماف- کراوه کان، زمان و فه ره نه گی رووبه رووی په راویز خستن (به زۆری له باشوور و رۆژه لات) یان پاکتاو و یه کسان سازی (به زۆری له باکوور و رۆژئاوا و تا راده ییکیش له رۆژه لات) بووه وه؛ به چه شنی که به رپز ماموستا ئه میر هه سه نپوور به «زمانکوژی» ناودیاری کردووه (له شیخولیئیسلامی، ۲۰۱۸: ۲۱۹).

زمان پیکه پینه ری سو بژیکتی فیه تی تاک و ئه ستوونی سه ره کیی ناسنامه ی هه ر گه لیکه. ترازانی ئه م ئه ستوونه به واتای لیکترازانی پاژه

پیکهینه ره کانی ناسنامه ی ئه و گه له یه. به وته ی به ریز د. به اختیار سه جادی «زمان و ناسنامه هه ر کامیان ئهوی تر به ره هم ده هینه وه... زمان ناسنامه ی سووژه ده سازینێ و دواتر ده ور ده گپری ت له پینا و مسوگه رتر بوونی په هه ند و تایه ته ندیه کانی هه مان ناسنامه. ناسنامه ش بوخۆی دیسانه وه له ریگه ی زمانه وه ده وری سه ره کی ده گپری له دووباره بوونه وه و به ره مه پینانه وه ی هه مان تایه ته ندی و په هه ند له زماندا» («زمان و ئایدیۆلۆژیا» 2018: 111). زمان له مه ریکی گرنگی سه ر پری یه کسانسازی بووه و پاوانخوازان به برین و په راویز خستنی، هه ولی چی کردنی ده ولت- نه ته وه یه کی یه کده ست و یه کده نگی دلخوازی خو یان داوه. رۆژه لات ی ناوین، له م سه د سا له ی دوا ییدا تاقیگه یه کی گه وره ی ئه م شیوه سیاسه ته بووه.

ئه گه رچی له م سا لانه ی دوا ییدا ره وش ی زمان ی کوردی له تورکیا و ئیران تۆزیک گۆراوه، به لام له چا و گه وره یی کیشه که و خیرایی پرۆسه ی زمان سپرینه وه، به تایه ت له باکووری کوردستاندا، ئه م هه نگا وه هیواشانه ئه گه رچی پیویست به لام نابنه چاره سه ر و وه ک ئاشکرایه گیژاوی زمان ی سه رده ستان هه تا دیت زیاتر زمان ی کوردی به ره و نخرۆبوون ده بات؛ به چه شتی که «ئیستا ئه م زمانه بو پرائی گه نجانی باکووری کوردستان و بو زۆربه ی زۆری زا رۆکان، زمانیکی نااشنا و نه زانراوه» (چیچه ک، زمانه ک چما تی قه ده غه کرن؟، 2013: 142). ئه م راستییه بو تاکی ده ره وه ی که شی ئایدیۆلۆجیکی تورکیا و باکوور روونتر و هه ست پیکراوتره. که سی که یه که م جار سه ردانی باکوور

بکات، بویه‌ری که زۆر سه‌رنجی رابکیشیت، به تورکی ئاخافتنی زۆرینه‌ی کوردانی ئه‌وییه له بازار و ته‌نانه‌ت له نیو مالاندا. ئاوه‌هایه که پرسیاریک به‌رۆکی پێ ده‌گریت که: چما شیوه‌ی روه‌به‌روه‌بوونه‌وه‌ی گه‌ل له‌گه‌ل زمانی دایکیاندا وه‌هایه؟

ئه‌م لیکۆلینه‌وه‌یه، بۆگه‌یشتن به ولامی ئه‌م پرسیاره، دوو رۆمانی دوو پارچه‌ی باکوور و رۆژه‌لاتی کوردستانی خستوه‌ته به‌ر روه‌وناکیی چه‌مکه‌گه‌لی «ئایدیۆلۆجی»، «ده‌زگایین سه‌رکوت و ئایدیۆلۆجیکی ده‌وله‌ت» و «سووزه» له تیۆری ره‌خنه‌یی لویی ئالتوسیر (۱۹۹۰-۱۹۱۸). بۆ ئه‌م مه‌به‌سته، پیشبازیا چیرۆکین نه‌قه‌دیایی (۲۰۱۰) نووسینی شه‌نه‌ر ئۆزمن و گابۆر (چاپی یه‌که‌م ۲۰۱۵) نووسینی قادر هیدایه‌تی وه‌ک نوینه‌ره‌وه‌ی جفاکین کوردی له ئه‌م دوو پارچه‌یه‌دا، تاوتوتی کراون و هه‌ول دراوه‌ هۆکاره به‌رچاو و شاراوه‌کانی ره‌وشی داسه‌پاو روه‌ون بکرینه‌وه.

شه‌نه‌ر ئۆزمن، رۆماننووسی چالاک و نوێخوازی باکووری کوردستان، له ساڵی ۱۹۷۱ له باژارۆکی هه‌زه‌خ-ی سه‌ر به شاری شرناخ له‌دایک بووه. ناوبراو بیجگه له رۆمان، هه‌ندێ به‌ره‌می دیکه‌ی له‌ بواری نیگارکیشان، ره‌خنه، هه‌لبه‌ست و وه‌رگێراندا بلاو کردوه‌ته‌وه. ئۆزمن به‌ره‌مه‌کانی به دوو زمانی کوردی و تورکی نووسیوه. به‌ره‌مه‌ کوردیه‌کانی له ئه‌ده‌بی چیرۆکدا بریتین له چوار رۆمانی رۆژنقیسکا سپینۆزا (۲۰۰۸)، پیشبازیا چیرۆکین نه‌قه‌دیایی (۲۰۱۰)، گرامه‌را بئ‌حزور (۲۰۱۴) و غه‌یب (۲۰۱۷) و کۆمه‌له‌ چیرۆکی

که له هـ (٢٠١٢). به‌رێز د. هاشم ئەحمه‌دزاده له هه‌قه‌ی یه‌قینه‌ی یه‌قینه‌ی یه‌قینه‌ی ناوی شه‌نه‌ر ئۆزمن ده‌خاته پال ناوی که‌ساتیک وه‌ک محمه‌د ئوزون، حه‌لیم یووسف، ژان دۆست و حه‌سه‌ن مه‌تی و به «رۆماننووسین پر هه‌ژا و باش» ناودێریان ده‌کات (جیهانی رۆمان، ٢٠١٥: ١٣٧).

نووسه‌ری گابۆر، سه‌ید قادر هه‌دایه‌تی، رۆماننووسی سه‌رکه‌وتووێ رۆژه‌لاتی کوردستان، له ساڵی ١٩٧٦ له بۆکان چاوی به ژیان هه‌ڵبناوه. به به‌ره‌مه‌ به‌په‌زه‌کانی، به تابه‌ت به رۆمانی گابۆر، سه‌رنجی په‌خه‌گرانی بۆ لای خۆی راکیشاهه. «تابه‌ته‌ندییه‌کانی رۆمانی به‌رده‌ست ئه‌وه‌مان پێ ده‌ڵێ که نووسه‌ره‌که‌ی له‌م چه‌ند ساڵه‌ی رابردوودا، به باشی خۆی په‌روه‌رده کردوووه و به‌ره‌مه‌ی ئه‌ده‌بیی تۆکه‌می زیاتریشی خویندۆته‌وه» (سه‌جادی، سه‌یه‌ری زیندوووی نووسین، ٢٠١٨: ١٤). هه‌روه‌ها به‌رێز د. ئەحمه‌دزاده له وتاری «رۆمان و روانگه» دا له‌سه‌ر نووسه‌ر و به‌ره‌مه‌کانی ناوبراو له ئه‌ده‌بی چیرۆکا ده‌نووسی‌ت: «نووسه‌ری گابۆر که پێشتر به نۆڤیلێتی ده‌نگی نوخته‌وه پێی نابوووه ناو دونه‌ی گه‌رانه‌وه‌ی کورديه‌وه، به بلاکردنه‌وه‌ی دوو رۆمانی تۆقی عه‌زازیل و گابۆر، بۆ هه‌میشه ناوی خۆی برده‌ نێو ناوه‌ دياره‌کانی رۆمانی کورديه‌وه (سه‌رچاوه‌ی پێشوو: ١٦٩)».

پێکهاته‌ی تێزه‌که به‌م جوهره‌یه که له به‌شی یه‌که‌مدا، پاش شروقه‌ی گه‌شیه‌ی مژاری به‌رباس، رۆمانێن هه‌لبژێردراو و نووسه‌ری‌ن وان ناسیندراون. پاشان، ئاوێکی کورت له مێژووێ رۆمانی کوردی

دراوه‌ته‌وه و له بنه‌شی پێشینه‌ی توێژینه‌وه‌شدا، چه‌ند وتاری په‌یوه‌ندی‌دار به‌م دوو رۆمانه‌وه‌ تاوتوێ کران. به‌شی دووه‌می تیزه‌که، بۆ چوارچۆیه‌ی تیۆریک دانراوه، که له سێ بنه‌شی ژیان و به‌رهم، بنه‌مای هزری و چه‌مکه‌ ره‌خه‌یه‌یه‌کانی ئالْتوسیر پیک‌هاتووه. به‌شی سییه‌م و چواره‌م، خویندنه‌وه‌ی رۆمانه‌کانی له‌خۆ گرتووه که له سێ بنه‌شی پێشه‌کی، خویندنه‌وه‌ی ده‌قه‌کان و ئه‌نجام پیکهاتووه. له‌م به‌شه‌دا، باندۆری ئایدیۆلۆجی، ده‌وری ده‌زگای سه‌رکوت و ده‌زگای ئایدیۆلۆجیکه‌کانی ده‌ولت و پێقاژۆی به‌سووژهبوون، به‌ نموونه‌هینانه‌وه له ده‌قه‌کان، شروقه‌ کران. له دوا به‌شی تیزه‌که‌شدا، ئه‌نجامی توێژینه‌وه و ده‌ستکه‌وته‌کانی خویندنه‌وه‌ی دوو رۆمانی به‌رباس و پێشنیاری فه‌کۆلینی زیاتر پێشکه‌ش کراوه. له درێژه‌ی ئه‌م نووسینه‌دا، به‌شیک له ئه‌نجامی توێژینه‌وه‌که ده‌خه‌ینه به‌ر چاو.

خویندنه‌وه‌ی پێشبازیا چیرۆکێن نه‌قه‌دیایی و گابۆر به‌ پێی چه‌مکێن ئاماژه‌بو‌کراو و به‌راوردکردنیان، گه‌لێک خالی هاوبه‌ش و هه‌ندیک جیاوازیمان بۆ ده‌رده‌خه‌ن. ئه‌م دوو رۆمانه، تیشکیان خستووه‌ته‌سه‌ر پێوه‌ندیی چه‌وسینه‌رانه‌ی دوو لایه‌نی سه‌رده‌ست-بندسه‌ست. ئه‌م ده‌قانه به‌ شیوه‌ی وردبینه‌نه‌ راستیه‌یه‌کانی جفاکێن کوردی و ژیا‌نی تاکی کوردیان له سالانی هه‌شتای زایینیدا و له گوشه‌نیگای چه‌ند که‌سایه‌تی نموونه‌یه‌وه تۆمار کردووه. له‌م نێوه‌دا، پرسی زمان، وه‌ک سه‌ره‌ک‌واتای دوو ده‌قی به‌رباس، خراوه‌ته‌به‌رچاو. به‌ کورتی، رۆمانی گابۆر به‌سه‌ره‌اتی دوو تازه‌لاوی هوگ‌ری زمان و وێژه‌ی کوردی له شاری بۆکان ده‌گه‌ڕێته‌وه و پێشبازیا چیرۆکێن نه‌قه‌دیایی ژێ

ده‌په‌رژێته سه‌ر ژایانی زمانپارێزێکی به‌ر زرایانی زمانپیری. ئەم ده‌قانه، گه‌لێک دیمه‌نی شه‌ر و په‌فچوون و چه‌وساندنه‌وه و به‌رخۆدان و سه‌ربزیوی و سه‌رشۆپییان تێدا تۆمار کراوه (زمانی کوردی، ئایدیۆلۆجی و پێقاژۆی به‌سووژه‌بوون، ۲۰۱۹: ۹۱).

ده‌ولت-نه‌ته‌وه‌ی تورکیا، له‌ بیسته‌کانی زاینیه‌وه به‌ دروشم و ئایدیای «یه‌ک و لات، یه‌ک نه‌ته‌وه، یه‌ک زمان»، سیاسه‌تی ناسمیلاسیۆنی زمانیی پێره‌و کردووه و ئەم په‌هوشه‌ به‌ گۆرانکارییه‌کی که‌مه‌وه هه‌شتاش هه‌ر به‌رده‌وامه‌. له‌ ئێرانیش، فارسی‌ته‌وه‌ری، زمانه‌کانی تر و له‌وانه‌ کوردیی په‌راویز خستووه و هه‌نووکه‌ش ده‌رگای قوتابخانه‌کانیان له‌سه‌ر داخراوه. په‌رگالی ده‌ولت-نه‌ته‌وه، له‌ پێناو چێکردنی نه‌ته‌وه‌ی یه‌کسان، یه‌که‌هنگ و یه‌که‌گرتوودا به‌ دوو شیوه‌ به‌ره‌و‌په‌رووی په‌نگامه‌یی ئێتینیکی، زمانیی و فه‌ره‌هنگی بووه‌ته‌وه. یه‌که‌م، شیوه‌ی توندوتیژانه‌ که‌ به‌ ده‌زگای سه‌رکوتی ده‌ولت ده‌سته‌به‌ر بووه و به‌ پێی تیۆری په‌خه‌یی ئالتوسیئر، هه‌یزین چه‌کدار، حکومه‌ت، دادگه‌ و زیندان و دام‌وده‌زگای دانان و به‌په‌یوه‌بردی ده‌ستووری بنه‌رته‌ی ده‌گه‌رێته‌وه. دووهم، شیوه‌ی به‌رواله‌ت نه‌رم‌ونیان و تا راده‌یه‌ک هه‌ست‌پینه‌کراوی ئایدیۆلۆجی که‌ به‌ یارمه‌تی ده‌زگا ئایدیۆلۆجیکه‌کان به‌په‌یوه‌ ده‌چیت و بریتین له‌ مزگه‌وت، مآلبات، میدیا، خویندنگه‌ و دام‌وده‌زگای سیاسی، قانونی و هه‌روه‌ها ده‌زگای فه‌ره‌هنگی، واته‌ هونه‌ر، ئەده‌بیات و وه‌رزش (لێتین و فه‌لسه‌فه و وتاریین دن، ۱۹۷۱: ۹۷-۹۵).

لهم دوو رۆمانه‌دا، ده‌زگای سه‌رکوتی ده‌وله‌ت، به‌تۆخی، په‌نگی داوه‌ته‌وه و هاوکات، به‌به‌رفراوانی که‌لک له‌ ده‌زگا ئایدیۆلۆجیکه‌کانیش وه‌رگیراوه. «له‌ گابۆردا، چالاکیی ده‌زگای سه‌رکوت به‌رچاوتره؛ بۆیه، به‌ره‌نگارییش زۆرتره». گێڕانه‌وه‌ی هاوته‌ریبی کوشنارگا و سه‌ربرینی گاگان به‌ ده‌ستی سه‌یده سووری سه‌للاخ و له‌ کۆتاییدا هه‌لآتنی گاگان، هه‌یمای شوینکاتی ته‌ژێ له‌ توندوتیژی و هه‌روه‌ها سه‌ره‌ه‌ل‌دانێ بنده‌ستانه. «له‌ پیشبازیا چیرۆکین نه‌قه‌دیایی، نه‌گه‌رچی سه‌رکوتی راسته‌وخۆ له‌ گۆرێدایه، به‌لام ئه‌و هه‌یزه‌ی به‌ شۆه‌ی هه‌ست‌پینه‌کراو و به‌ هه‌ماهه‌نگی له‌ گه‌ل ده‌زگای سه‌رکوتی ده‌وله‌تدا، به‌ ناخی کۆمه‌لگه‌دا رۆچوووه و زمانی گه‌لی بریوه، ئایدیۆلۆجیه» (زمانی کوردی، ئایدیۆلۆجی و پیتاژۆی به‌سووژه‌بوون، ۲۰۱۹: ۹۷). لهم نێوه‌دا، «ده‌زگای ئایدیۆلۆجیکی ئایینی، زۆر زاله‌ و ده‌وله‌ت به‌ باشترین شۆه‌ به‌ کاری هه‌ناوه. ئه‌م ده‌زگایه، به‌ قۆزتنه‌وه‌ی هه‌لی پالپشتیی ده‌وله‌تی، ده‌زگاکانی تری وه‌ک خویندنگه‌شی خستوووه‌ته‌ ژێر پکێفی خۆی. لهم پێوه‌ندییه‌دا، هاوئۆلی لایه‌نی سه‌رده‌ست و بنده‌ست، ده‌رفه‌تیکی باشی بۆ ده‌وله‌ت په‌خساندوووه‌ تا به‌ سانایی سووژه‌ی دل‌خواز به‌ره‌م به‌نییت» (۹۹). ئه‌م راستیه‌ له‌ باکووردا به‌رچاوتره‌ و وه‌ک ده‌بینین، حیزبی سه‌رده‌ست له‌ هه‌لبژاردنه‌کاندا زۆرتین سوودی لێ بینیوه. هه‌روه‌ها هه‌یرشی ئه‌م دوایانه‌ی تورکیا و گرووپه‌ ئیسلامیه‌ هاوپه‌یمانه‌کانی بۆ سه‌ر رۆژئاوا و باکووری سووریا، به‌ دروشم و ئایدیای جه‌هاد له‌ دژی

کافران، دووپات‌بوونه‌وهی هه‌مان دیارده‌یه له ته‌شه‌ی فاشیزمیکی ئایین-په‌گه‌زته‌وه‌ردا.

ده‌زگای مآلبات ژێ وه‌ک یه‌که‌م ده‌زگای چێکه‌ری سووژه و باوک و دایک وه‌ک یه‌که‌م جیبه‌جێکارانی ئایدیۆلۆجیی زآل، له پێناو به‌رهه‌م‌هێنانه‌وه‌ی بارودۆخی داسه‌پاودا باشت‌ترین پراژه‌ پێشکه‌ش به‌ ده‌وله‌ت ده‌که‌ن. له جیهانی ئه‌م‌رۆدا، به‌هاتنه‌ مه‌یدانی ئامی‌ری پێشکه‌وتوو و جو‌ربه‌جو‌ر، ئایدیۆلۆجیی زۆر سان‌تر و به‌ربلاوتر خۆی ده‌خزێنێته‌ نیو مآلان‌ه‌وه. ده‌زگای بنه‌مآله و هه‌روه‌هاش فێرکاری، بۆ به‌جێ‌گه‌یاندنی ئه‌رکه‌ ئایدیۆلۆجیکه‌کانیان زۆر جار په‌نا ده‌به‌نه‌ به‌ر توند‌وتیژی و وه‌ک ده‌زگای سه‌رکوت ده‌جووڵێنه‌وه. ئه‌م شیوه‌ مامه‌له‌یه له کاردانه‌وه‌کانی میرزا هادی، باوکی موته‌لیب‌دا به‌م شیوه‌یه‌ په‌نگی داوه‌ته‌وه:

ئه‌سه‌لن زۆری رق له کتیب‌ بوو. هه‌چ کتیب‌یک جگه‌ له کتییی ده‌رسی له مآلی ئیمه‌دا نه‌بوو. ئه‌و هه‌مووه‌ سه‌عدی خۆش ده‌ویست و تاریفی گۆلستان و بووستانی ده‌کرد، ته‌نانه‌ت ئه‌وانی‌شی نه‌بوو. ده‌یکوت تۆ عورزه‌ی ئه‌وه‌ت نییه‌ ده‌رسه‌کانی خۆت بخوینی ئیستا ده‌چی چوار لاپه‌ره‌ دراوی مه‌لا په‌رهمانی هه‌ژار و سه‌یدی شیخه‌لیسلامم بۆ ده‌خوینیه‌وه! پفف، مه‌سه‌له‌ن ئه‌وه‌ خویندیشه‌وه، به‌ هیوای ببی به‌ چی؟! گه‌ل‌وقمچاغت ئه‌وه‌نده‌ خاوینه‌ کوردایه‌تیم بۆ بکه‌ی؟! کورپ‌دایه‌تی! ئای شیرپ‌رپرپر! ئه‌وانه‌ی کردیان حالیان زۆر خاوین‌ بوو! دیتمان، دیتمان، به‌لێ، دیتمان چیان لێ‌هات و چیان به‌سه‌ر هات. (هیدایه‌تی، گابۆر، ۲۰۱۹: ۱۷۰)

له رۆمانه‌که‌دا، میرزا هادی وه‌ک پیاویکی سامدار، مله‌وهر و سه‌که‌رۆ وه‌سف کراوه‌ که جگه‌ له‌ خووی و شیخ سه‌عدی که‌سی دیکه‌ی قبوول نییه‌. ره‌فتاری له‌ گه‌ل هاوژین و کوره‌که‌یدا زۆر تونده‌ و ئه‌وانیش زۆر لێی ده‌ترسن. هه‌موو کار و کرده‌وه‌یه‌کی عه‌بدولموته‌لیب، وه‌ک سه‌ره‌له‌هنگی رۆمان و سووژه‌یه‌کی سه‌ربزیو و نادله‌خوازی ده‌وله‌ت، له‌ بن چاودێری باوکیداوه؛ بۆیه، هه‌موو کاریکی به‌ نه‌هێنیه‌. بۆ نمونه‌، دوور له‌ چاوی ئه‌و، له‌ گه‌ل که‌ریم‌دا، کتییی کوردی ده‌کرن و ده‌یخویننه‌وه‌. میرزا هادی زۆر رقی له‌ کتییی کوردیه‌ و ئه‌ویش ناوێری بیباته‌وه‌ مآل و که‌ریم بۆی هه‌لده‌گریت. جارێکیان دوو کتییی کوردی به‌ رۆژنامه‌ داده‌پۆشی و له‌ نیو کتیه‌ ده‌رسییه‌کانیدا ده‌یشاریته‌وه‌؛ باوکی راستیی رووداوه‌که‌ی بۆ ده‌رده‌که‌ویت و به‌ تانه‌ و ته‌شه‌ر و جینو و شه‌ق و تف ده‌که‌وێته‌ ویزه‌ی و ئه‌م قسانه‌ به‌ کوره‌که‌ی ده‌لێت.

مآلبات، یه‌که‌م ده‌زگای چه‌سپنه‌ر و به‌ره‌مه‌په‌نره‌وه‌ی ئایدیۆلۆجیی زاله‌. باوک و دایک، له‌ پآل گه‌وره‌کردنی مندآلان و پاراستنیان له‌ نه‌خۆشی و مه‌ترسییه‌کانی تر، بێ ئه‌وه‌ی خۆیان ئاگادار بن، تیده‌کوژن به‌ ئایدیۆلۆجیه‌ک گۆچیان بکه‌ن که‌ بۆیان دیاری کراوه‌ و له‌ میشکیاندا چیتره‌وه‌ و پێویسته‌ له‌ پیناو قازانجی سه‌رده‌ستانی خاوه‌ن هێز و ساماندا، به‌رده‌وام به‌ره‌م بێته‌وه‌. هه‌ژیر (عه‌بدولموته‌لیب)، که‌ هه‌ولێ چێکردنه‌وه‌ی ناسنامه‌ی خووی ده‌دات و ده‌خوازیت له‌ رێگه‌ی فێربوونی زمانی دایکی و ناسینی میژووی ئه‌ده‌بی و سیاسیی گه‌له‌که‌یه‌وه‌ له‌ تاریکیی ئایدیۆلۆجیی زآل رزگاری

بیت، باوکی ده‌بیته‌یه کهم ئاسته‌نگ و له‌مپه‌ری سه‌ر ڕیی. له‌ راستیدا، ئەو ئایدیایه‌که‌ له‌ ده‌وڵه‌ت له‌ ڕیگای ده‌زگاکانی تری وه‌ک قوتابخانه، مزگه‌وت و میدیاوه‌ پرۆپاگه‌نده‌یان بۆ ده‌کات و په‌ره‌یان پێده‌دات، له‌ ڕیی خیزانیشه‌وه‌ به‌ گوئی منداڵاندا ده‌دریته‌وه‌ و له‌ مێشکیاندا جیگیر ده‌کریت. له‌ گوشه‌نیگایه‌کی تره‌وه‌، میرزا هادی چالاک و کاری فهره‌ه‌نگی به‌ چالاکیی چه‌کداری و سیاسیه‌وه‌ گرێ ده‌دات و به‌م پێه‌ ڕیگری له‌ فیربوونی زمان و وێژه‌ی کوردی ده‌کات (زمانی کوردی، ئایدیۆلۆجی و پیتافۆزی به‌ سووژه‌بوون، ۲۰۱۹: ۸۳). دیاره‌ ئەم زه‌ینییه‌ته‌ له‌ بن باندۆری ئایدیۆلۆجیی زالدا چۆ بووه‌؛ وه‌ک چۆن ئەده‌ب و فهره‌ه‌نگی کوردان، له‌ لایه‌ن ده‌سه‌ڵاتدارانی ده‌وڵه‌ت- نه‌ته‌وه‌گه‌لی تورکیا، ئێران، عێراق و سووریاوه‌ ته‌نیا وه‌ک چالاکیی سیاسی دوژمنکارانه‌ له‌ به‌رچاو گیراون (ئه‌حمه‌دزاده، نه‌ته‌وه‌ و رۆمان، ۲۰۱۸: ۱۶۳).

ده‌زگایه‌کی تری په‌ره‌پێده‌ری ئایدیۆلۆجیی زال خویندنگه‌یه‌. سه‌پاندنی زمانی سه‌رده‌ست و سه‌رکوتی زمانه‌کانی تر زیاتر به‌ یارمه‌تیی ده‌زگای فیرکارییه‌وه‌ جیه‌جۆ ده‌بیت. بیره‌وه‌ریی سه‌رده‌می خویندنی که‌ سایه‌تییه‌ سه‌ره‌کییه‌کان، گرێدراوی زمانی سه‌رده‌ستی «عالی گه‌ل، عالی کوش» (عالی وه‌ره‌، عالی باز ده‌) و «چوپان دروغگو» (شوانی درۆزن) و «کوکب خانم»ی نیو کتیه‌ داسه‌پیتراوه‌کانه‌. ئەم ده‌زگایه‌، له‌ هاوسازیی له‌ گه‌ل ده‌وڵه‌تدا، هه‌میشه‌ ئاماده‌ی دا‌بین‌کردنی سووژه‌ی پێویست بۆ به‌رپۆه‌چوونی ڕی‌وپه‌رسمه‌ ده‌وڵه‌تییه‌کانه‌. پال‌ه‌وانی سه‌ره‌کیی رۆمانی پیشبازیا

چیرۆکین نهقه‌دیایی، له ماوه‌ی خویندنی له ده‌بستاندا، ئالای کۆماری پێ هه‌لده‌گیردێت، سروودی نه‌ته‌وه‌یی پێ ده‌چردێت، به‌ زۆره‌ ملی بۆ جه‌ژن و پڕۆپه‌سم و پڕیپۆنه‌کان و نه‌نانه‌ت سه‌یری ته‌رمی پرووت و شیویئراوی شه‌رفانان ده‌برێت.

به‌راوردی ئەم دوو ده‌قه‌ ئه‌وه‌مان بۆ ده‌رده‌خات که سه‌رکوتی په‌تی، به‌ تاقی ته‌نیا، نایته‌ هه‌ره‌شه‌ی جیدی بۆ سه‌ر زمان؛ به‌لکوه‌ ئه‌وه‌ مۆته‌که‌ مه‌ترسیداره‌ی ده‌توانیته‌ پیتاژۆی زمانکۆژی سه‌رکه‌وتووانه‌ سه‌ربخات، ئایدیۆلۆجیه‌ی سه‌رکوت و ئایدیۆلۆجی ئاوه‌ل‌دووانه‌ی خیزانیکن و هه‌رده‌م که‌مايه‌سییه‌کانی یه‌کدی قه‌ره‌بوو ده‌که‌نه‌وه‌. ده‌توانین ئەم هه‌ڤۆکه‌ی فوکۆ که‌ ده‌ئیت، «له‌ هه‌ر کوی هێز و ده‌سه‌لات هه‌بێت، به‌رخۆدان ژێ هه‌یه‌»، له‌ پێوه‌ندی له‌ گه‌ل پرسی زمان له‌م دوو پۆمانه‌دا به‌م شیوه‌یه‌ دا‌پڕی‌نه‌وه‌ و ب‌لین: «له‌ هه‌ر کوی توندوتیژی راسته‌وخۆ و فیزیکی له‌ گۆر‌یدا‌یه‌، به‌رخۆدان زیاتره‌؛ که‌چی له‌ به‌رامبه‌ر هێزی هزکۆژ و به‌ل‌پ‌دا‌به‌ری ئایدیۆلۆجیدا، زۆرینه‌ی سووژه‌کان نه‌ک هه‌ر خۆ به‌ده‌سته‌وه‌ ده‌دن، به‌لکوه‌ ده‌بنه‌ هاوده‌ستیشی». (زمانی کوردی، ئایدیۆلۆجی و پیتاژۆی به‌سووژه‌بوون، ۲۰۱۹: ۹۷)

به‌ گشتی، که‌شی زالی پۆمانی گابۆر، سه‌رکوتی فیزیکی و لێپ‌چینه‌وه‌ی ده‌زگای ئایدیۆلۆجیکی بنه‌ماله‌ و خویندنگه‌ و له‌ به‌رامبه‌ردا، هۆشیاریی زمانی و شۆرش‌باوه‌ری و ملنه‌دان و سه‌ره‌له‌دانی دوو سووژه‌ی سه‌رب‌زێو، واته‌ که‌ریم و هه‌ژیره‌. که‌شی زالی پیشبازیا چیرۆکین نه‌قه‌دیایی ژێ، جی‌گی‌ری‌بوونی ئایدیۆلۆجی زāl به‌ پال‌پشتی هه‌ر دوو ده‌زگای سه‌رکوت و ئایدیۆلۆجیک،

چاوبه‌ست‌کردن به یاریده‌ی ده‌زگایین ئایینی، فیرکاری و مالباتی و له به‌رامبه‌ردا، که‌لکه‌له‌ی زمانپاریزی و کوژنه‌دان و به‌رخو‌دانی سووژه‌یه‌کی سه‌ربزیو و دۆرانی به‌رده‌وام و ناهومی‌دییه‌تی له شو‌رش (98-99). ئەم ناهومی‌دییه له پیشبازیا چیرۆکین نهقه‌دیایی‌دا، به پیچه‌وانه‌ی گابۆر، چهند جار نویندراوه‌ته‌وه. ره‌وش و وته‌ی «پیرا نا» (بوونه‌وه‌ریکی ده‌رئاسایی رۆمانی به‌رباس که ناوه‌ناوه به‌ده‌نگ و له کوژتاییدا به‌جه‌سته ده‌رده‌که‌و‌یت)، ده‌رخه‌ری ئەم ناهومی‌دییه‌یه. «پیرا نا» ئەو کاته‌ی له‌ پ‌واله‌تی پیره‌ژتیکی ق‌رێژدا له‌گ‌ه‌ل سه‌رتاج-ی سه‌رله‌هه‌نگی رۆماندا ده‌بیته‌ ده‌مه‌قه‌ریان، ده‌ل‌یت: «ئەز دا‌پیرا ته‌ مه... ئەز دیا ته‌ مه... ئەز وه‌لاتی ته‌ یی ک‌ا‌ق‌لب‌ووی مه... ئەز شو‌ره‌شا وه‌ یا تیک‌چ‌ووی مه...» (ئۆزمن، پیشبازیا چیرۆکین نهقه‌دیایی، 2010: 139). له‌ به‌رانه‌به‌ر ئەم ره‌وشه‌دا، سه‌رله‌هه‌نگی رۆمان، ئاوا‌ته وه‌دی‌نه‌ها‌تووه‌کانی به‌م چه‌شنه‌ وینا ده‌کات:

به‌لێ، وه‌لاته‌ک هه‌بوو ب ن‌ا‌ف‌ی کوردستانێ و ئەو ل مه‌زترین بازاری وی وه‌لاتی ژ دایک بوو، ل بازاری ئامه‌دا قه‌دیم. ئامه‌د کو سو‌رگولا کوردستانێ بوو، ئەو هه‌له‌سه‌ته‌که قه‌وی، مێژوویه‌که خوه‌راگرتی و رابردوویه‌که سه‌رگه‌فه‌ز بوو، به‌ری کو به‌ کریستال و ئه‌لیف-لام-میم. وی دایکه‌ک و باقه‌ک وه‌لاتپاریز هه‌بوو، خوه‌ندا و تیکه‌شتی. ن‌ا‌ف‌ی دایکا وی زارشیرینی، ن‌ا‌ف‌ی باقی وی ژ میرو بوو... دو خوشک (هه‌فۆک و ره‌فۆک) و دو براین وی یین ژێ بچوو‌کتر (سه‌رده‌ست و کاوا) هه‌بوون و ئەو ژ د ریا دی و باقی خوه‌ ده‌ بوون. ژخوه ن‌ا‌ف‌ی وی ژ نه‌ سه‌رتاج بوو... ن‌ا‌ف‌ی وی، ن‌ا‌ف‌ی کو باقی وی ل کربوو فه‌ره‌ه‌نگ بوو. فه‌ره‌ه‌نگ ن‌ا‌فه‌کی ب کوردی بوو و گه‌له‌کی ل

دچوو. رۆژا کو ژ دایک بووبوو، فه رههنگ نووسه کی نافدار ی کورد ل سه ره داخوازا باقی وی هین نهو ل زانینگه هئی، د گوهمی وی یی راستی ده دوسه د په یقین "می"، د گوهمی وی یی چه پنی ده ژ ی دوسه د په یقین "نیر" ژمارت بوون ژ فه رههنگا خوه یا دهوله مه ند. نهو هین د بیست و چار سالیا خوه ده بوو و ب ته شویقا باقی خوه، وی ده ست ب نفیساندنا کورته چیرۆکان کربوو، بی گومان ب زمانی خوه یی ره سه ن... (111-112)

ئه م دپرانه به شیک له جیهانی خه ونه کانی سه رتاجمان بو ده گیرنه وه، که له بهر شله ژاوی ده روونی بو دوکتۆر سارین-ی ده روون پزیشکی ده گیریته وه. سه رتاج له وه لآمی پرسیاره کانی دوکتۆردا، راستی و خه یآلی لی تیک چوو و ژ یانی راسته قینه و چیرۆک و خه ونه کانی تیکه ل ده کات. نهو که کوری بچووکی زه کبیه و فه تحی پۆسته چبیه و له گه ل برایه کی ئاوه زناته واوی مه زنتر و خوشکیکی بچووکیدا به هه ژاری له گه ره کی ژیرینی باژاری هه زه خدا ده ژین، له دنیای خه ونه کانیدا له کوردستانیکی ئازاد و خوه دی ماف و زمان و له ئیو مآلباتیکی تیکه یشتوو ی نیشتمانپه روه ردا مه زن بووه و ئیستا نه ک چل سالان، به لکوو بیست و چوار سالیه تی و به هاندانی باوکی، به نووسینی چیرۆک به زمانی کوردیه وه مژووله. سه رتاج له دنیای واقعی شدا، به پیچه وانیه ی زۆرینه ی زۆری هاو زمانه کانی، نه وینداری زمانی کوردی و ئاواته خوازی گه شه سه ندنی نووسین به م زمانه یه.

له هوکاره کانی تیکچوونی ده روونی و تووش بوونی سه رتاج به شیزو فیرنیا، وه دی نه هاتی ئاواته کانیه؛ بۆیه نه م ئاواتانه له خه یآلیدا

سه رهه لده ده نه وه. ئه و که له دنای خه وندا بو بارو دۆخیک ئاوه ژووی ژیانى واقع ده گه پیت، خووی وهک ئه ندامی خیزانیکی ئازادی نیشتمانیکى سه ره به ست و دوور له ده زگای سه رکوت و ئایدیۆلۆجیک و دوور له توندوتیژی فیزیکی و هیمایین وینا ده کات. به گوپهری ئه م خه ونه، سووژه ی گووی له مستی ئایدیۆلۆجی ده سه لاتى زمانکوژ بوونی نییه. مآلباتیکی ژیر و خوینده وار و تێگه یشتوون. ناوی هه ره هه موویان کوردییه و زمانى کوردییان به لاهه گرنگه؛ به چه شنئى که ته نانه ت له جیى بانگ، دووسه د په یشى تیر و میى کوردییان له فه ره نه نگیکى ده وه له مه ندى کوردیدا به گوپى فه ره نه نگ-ی زا رۆکیاندا داوه. په روه راندنى ئه م خه یالانه له مێشکی سه رتاجدا، که که لکه له ی زمانى دایکی و ده وه له مه ندرکدنئى کتیبخانه ی کوردی هه یه، نیشانه ی هیوا برابویه تی له واقعی ژیان. واقعیکی که تیدا کوردی ئاخافتن، له پوانگه ی نه یارانه وه وهک تاوان و له چاوی یارانه وه وهک دواکه وتووی سهر ده کریت. واقعیکی که تیدا کوردان شیلگیرانه و چالاکتر له کارگیران و به رپۆه به رانی ده زگای سه رکوت و ئایدیۆلۆجیکى ده وه لت، به شداری له پیشبرکى برینی زمانى خویمان و منداله کانیا ن ده که ن (زمانى کوردی، ئایدیۆلۆجى و پێقاژۆی به سووژه بوون، 2019: 65-64).

هه ر وهک له ده قى رۆمانه که شدا خویایه، پێقاژۆی پاکتاوی زمانى له باکووردا زۆر توندوتیژانه تر به رپۆه چوووه. دياره جیاوازی هه لومه رجى باکوور و رۆژه لاتى کوردستان، له سه ر په وشى ئاماده گه لیک کاریگه ر بووه و به دلناییه وه ئه مه به کیک له هۆکاره

گرنه‌گه‌کانی ئاسمیه و خوئاسمیه‌کاریی کوردانی ئه‌وهیه. به‌وته‌ی به‌ریژ د. کامران مه‌تین، «له‌ ئێراندا، به‌ هۆی ده‌وله‌مهن‌دی و مێژینه‌بوونی زمان و فره‌هه‌نگی فارسی، پێویست به‌ پێداگریی په‌رسی و ستراتێژیک له‌سه‌ر «زنوفوبیا» یان «له‌ویدی‌تۆقاوی» له‌ گوتاری ناسیۆنالیزمی ئێراندا، به‌و جوهری له‌ په‌رسیا، ئه‌لمان و تورکیا رووی دا، نه‌کرا» («ناسیۆنالیزمی ئێرانی و مافی چاره‌ی‌خۆنووسین»، ۲۰۱۳).

له‌ کۆتاییدا پێویسته‌ بلێین سه‌ره‌رای سه‌رکه‌وتنی ده‌سه‌لات له‌ چێ-کردنی سووژه‌ی ده‌ستارۆی زمانی، به‌ تایبه‌ت له‌ باکووردا و ئه‌گه‌رچی له‌ هه‌ر دوو په‌مانه‌که‌دا، سووژه‌ زمانپاریزه‌کان به‌ شیوه‌ی جیا‌جیا به‌ره‌وپه‌رووی هێرشی هه‌ر دوو ده‌زگای سه‌رکوت و ئایدیۆلۆجیک ده‌بنه‌وه، به‌لام ئه‌م سووژانه، هێمای به‌رگری و میناکی خو‌پاراستن له‌ هه‌مبه‌ر ئایدیۆلۆجیی زالدا. «پاله‌وانه‌ سه‌ره‌کیه‌کانی گابۆر، سه‌ره‌رای هه‌لس‌وکه‌وتی توندوتیژانه‌ی سووژه‌ هه‌لسازاوه‌کانی مالبات و قوتابخانه و له‌ ژێر چه‌پۆکی قورسی ده‌زگای سه‌رکوتدا، ناسنامه‌ی خو‌یان ده‌دۆزنه‌وه و به‌ فێرپوونی زمانی دایکی، سیاسه‌تی سه‌پاندنی زمانی ده‌سه‌لات له‌سه‌ر خو‌یان، به‌ پێی توانست، پووجه‌ل ده‌که‌نه‌وه». له‌ کۆتاییشدا، ئه‌گه‌رچی به‌ تاوانی ملکه‌چه‌نبوون ده‌که‌ونه‌ به‌ر شالۆی هه‌ره‌شه، ده‌سته‌ه‌لگری ئامانج نابن و لانی که‌م، یه‌کیکیان به‌ریار ده‌دات له‌ ده‌ره‌وه‌ی سنووری ده‌سه‌لاتی ده‌وله‌تدا درێژه‌ به‌ تیکۆشان بدات (۲۰۱۹: ۱۰۰).

«له پێشبازیا چیرۆکێن نهقه‌دیایی ژێ، پآله‌وانی سه‌ره‌کیی رۆمان له بن ته‌ورژمی توندی زمانکوژیدا و وه‌ک تاکیکی ته‌نیای نیۆ گه‌لیک سووژه‌ی چاوه‌ستکراو، سه‌ره‌له‌ده‌دات» و له‌ نه‌جامدا به‌ هوێ گرتن و نه‌شکه‌نجه‌ی ده‌زگای سه‌رکوت و هه‌روه‌ها ئازاری سووژه هه‌لسازاوه‌کانی ئاین، مآلبات، میدیا و خویندنگه‌وه تیکده‌چیت و له‌ کو‌تاییشدا، به‌ ده‌ستی سووژه‌یه‌کی ده‌ستاژوێ ده‌زگای ئایدیۆلۆجیکی ئاینیه‌وه دیته‌ کوشتن. به‌لام بکوژ که خویندکاری خوی بووه، دوا‌به‌دوای نه‌م رووداوه، په‌شیمان ده‌یته‌وه و له‌ بن باندۆری بیر و برۆا جیاوازه‌کانی مامۆستا که‌یدا، ته‌می ئایدیۆلۆجیی پێش چاوی ده‌ره‌ویته‌وه و رووی ره‌شی هانده‌رانی بو‌ ئاشکرا ده‌ییت. په‌شیمانی و تێگه‌یشتنی نه‌م سووژه‌یه، نیشانه‌ی به‌رده‌وامیی بیری به‌ره‌له‌ستکارانه‌ی سه‌رله‌هه‌نگه و ئاماژه‌یه بو‌ نه‌کوژانه‌وه‌ی پشکوێ به‌رخۆدان له‌م رۆمانه‌دا (١٠١-١٠٠).

ناونیشانی تیز:

Ebrahimi, Mazhar. *Zimani Kurdi, Ideoloji û Pevajoy Besûjebûn: Xwêndinewey Dû Romani Pêşbazîya Çirokên Neqediyaî û Gaboî be Gwêrey Teorîy Rexneyî Louis Althusser*. Teza Lisansa Bilind bi Şewirmendiya Doç. Dr. Bakhtiar Sadjadi & Doç. Dr. Hayrullah Acar, Şaxa Makezanista Ziman û Çanda Kurdi, Enstîtûya Zimanên Zindî yên li Tirkîyeyê, Zanîngeha Mardîn Artukluyê, 2019.

■ هه‌ندیک له سه‌رچاوه‌کانی تیزی به‌رباس:

کوردی / Kurdi:

نه‌حه‌مده‌زاده، هاشم.. جێهانی رۆمان. سلیمانی: نه‌ندیشه، ٢٠١٥.

خویندنه‌وهی دوو رۆمانی پیشبازیا چیرۆکێن نه‌قه‌دیایی و گابۆر مائی کتییی کوردی

--- "رۆمان و پروانگه". له: سیبهری زیندووی نووسین: کۆمه‌لیک وتار له‌سه‌ر رۆمانی گابۆر. سه‌قز: گوٲار، ۲۰۱۸.

سه‌جادی، به‌ختیار. "سۆبژێکتیڤیته له تێوان ئیڤیفتمنی و سنووره‌کاندا". سیبهری زیندووی نووسین: کۆمه‌لیک وتار له‌سه‌ر رۆمانی گابۆر. سه‌قز: گوٲار، ۲۰۱۸.

--- "زمان و ئایدیۆلۆژیا: هه‌ڤه‌ڤه‌ڤین له‌گه‌ڵ دوکتۆر به‌ختیار سه‌جادی". ئاماده‌کردنی سامان دره‌فش. گوٲاری بیر و هزر، سالی ۴، ژ. ۸ و ۹ (کۆلانی ۲۰۱۸)، ل. ۱۱۵-۱۰۶.

--- «خودی ئایدیۆلۆجیک وه‌ک به‌رپۆه‌به‌ری ناسنامه». گوٲاری بیر و هزر، س. ۱، ژ. ۱ (خاکه‌لێوه‌ی ۲۰۱۶)، ل. ۱۰۰-۹۷.

شێخولیسلامی، جه‌غه‌ر. "زمانناسی کۆمه‌لایه‌تی له‌ نووسینه‌کانی د. ئەمیر هه‌سه‌ن پوورد". ده‌روازه، ژ. ۲ (نیسانی ۲۰۱۸)، ل. ۲۲۱-۲۰۰.

ناوخۆش، سه‌لام. "لینگویساید و دیالێکتی کرمانجی باکوور له‌ قۆناغی کۆلۆنیا له‌وه". رامان، ژ. 250 (5/3 /2018)، ل. 115-109.

هیدایه‌تی، سه‌ید قادر. گابۆر. چاپی سییه‌م. سه‌قز: گوٲار، ۲۰۱۹.

Barak, Weysi. "Siyasetên Zimannasiyê û Kurdî". Le komele witarî *Konferansali ser Zimanê Kurdî*. Koln: WeŞanên Komkar, 2002, rr. 62-87.

Çiçek, Cuma. *Zimaneke Çima Tê Qedexekirin?: Politikayên Zimanî û Rewşa Kurdî li Tirkiyeyê ji Înkare Ber bi Nasinê*. Stenbol: Peywend, 2013.

Ozmen, Şener. *Pêşbaziya Çirokên Neqediyayî*. Stenbol: Lis, 2010.

Seydo Aydogan, İbrahim. *Guman 2: Wêjeya Kurdî û Romana Kurdî*. Stenbol: Rûpel, 2014.

فارسی:

آلتوسر، لویی. علم و ایدئۆلۆژی، پڑوهش، گزینش و برگردان مجید مددی. تهران: نیلوفر، ۲۰۱۷.

احمدزاده، هاشم. از زمان تا ملت. ترجمه‌ی بختیار سجادی. چاپ دوم. سنندج: دانشگاه کردستان، ۲۰۱۸.

بدیو، آلن. "آلتوسر: سۆبژکتیویته‌ای بدون سوژه" ترجمه‌ی صالح نجفی. از آلن بدیو: فلسفه-سیاست-هز-عشق. گزینش، ترجمه‌ی مراد فرهادپور، صالح نجفی و علی عباس‌بیگی. تهران: رحداد نو، ۲۰۰۹.

بوردیو، پیر. درباره‌ی تلویزیون و سلطه‌ی ژورنالیزم. ترجمه‌ی ناصر فکوهی. تهران: آشیان، 2008.

پین، مایکل. بارت، فوکو، آلتوسر. ترجمه‌ی پیام یزدانجو. تهران: نشر مرکز، ۲۰۰۰.

خویندنهوهی دوو رۆمانی پیشبازیا چیرۆکێن نهفه‌دیایی و گابۆر مآلی کتییی کوردی

فرتر، لوک. لویی آلتوسر. ترجمه امیر احمدی آریان. چاپ دوم. تهران: نشر مرکز، ۲۰۱۳.

کلان، امیر. چه کسی از آموزش چندزبانه می‌هراسد؟ گفت‌وگو با تووه اسکوت‌تاب-کانگاس، جیم کانیز، آجیت موهانتی و استیون بحری در مورد ایران و برخی کشورهای دیگر. ترجمه هیوا ویسی. ۲۰۱۸. (pdf)

English:

Althusser, Louis. "Ideology and State Ideological Apparatus" in *Lenin and Philosophy and Other Essays*. Trans. Ben Brewster. New York: Monthly Review Press, 1971.

Malmisani, M. *THE PAST AND THE PRESENT OF BOOK PUBLISHING IN KURDISH LANGUAGE IN TURKEY*. Next Page Foundation, 2006.

Sedjadi, Bakhtiar & Alireza Ahmadirad. "Subjectivity and Ideological Interpellation: An Althusserian Reading of Bozorg Alavi's *Her Eyes*". *International Journal of Applied linguistics & English Literature*, Volume 7, Issue 1 (January 05, 2018). P. 203-210.

■ هاورپیمان بن له مآلی کتییی کوردی:

■ **Telegram: <https://t.me/kurdishbookhouse>**